Szindbád vallomásai

(Krúdy Gyula: Purgatórium)

Krúdy Gyula monumentális életművet hagyott maga után, írói munkásságának mennyisége csak Jókaiéhoz mérhető. Hihetetlen termékenységgel dolgozott: írt elbeszéléseket, regényeket, színdarabokat, ifjúsági műveket, publicisztikát, írói portrékat, önéletrajzi vallomásokat. Válogatás nélkül publikált mindenütt, a legkülönfélébb lapokban és folyóiratokban, de nem sokat törődött írásainak sorsával. Életében alkotásainak csupán töredéke jelent meg könyv alakban. Csak halála után jó húsz évvel indult meg hatalmas írói teljesítményének feltérképezése. Krúdyt nagy magányosnak szokás tartani. Nem tartozott egyetlen írócsoporthoz sem, a *Nyugathoz* is csak lazán kapcsolódott. A tudomány máig sem jelölte ki megnyugtatóan irodalomtörténeti helyét.

Nyíregyházán született 1878. október 21-én. Édesanyja – az akkor még 17 éves Csákányi Julianna – cselédlányként szolgált gyermeke születésekor a Krúdy-házban, s nem volt az apa törvényes felesége. A szülők csak jóval később, 1895-ben kötöttek házasságot. A Nógrád megyei kisnemesi származású Krúdy család meglehetősen jómódban élt: a nagyapa és az apa is ügyvéd volt, s az elsőszülött fiúnak – a későbbi írónak – is ezt a pályát szánták. 1887 őszén Szatmárnémetiben kezdte meg gimnáziumi tanulmányait, de itt csak az első osztályt járta ki. Nem volt jó tanuló. A többi osztályt Podolinban, a piarista algimnáziumban végezte. Cseregyerekként került ebbe a szepességi kisvárosba, hogy jól megtanulhasson németül. Ez a hely életre szóló élményt jelentett neki. 1891 szeptemberétől négy éven át a nyíregyházi evangélikus főgimnázium tanulója volt, ezt követően 1895 júniusában sikeresen leérettségizett. Diákkorában legfőbb szenvedélyét az olvasás jelentette. Ezekben az években tudatosodott határozottan elhivatottsága: író, újságíró akart lenni. Az iskolában diáklapot szerkesztett. 14 éves korában jelent meg első novellája. 1895 őszén az iskola befejeztével riporteri állást kapott a *Debreceni Ellenőr* szerkesztőségében. Mindössze három hónapig maradt Debrecenben, azután a nagyváradi *Szabadság* című laphoz szerződött. 1896 májusában hagyta el Nagyváradot, s a fővárosba utazott, hogy kizárólag szépíróként keresse meg kenyerét. Sokat dolgozott: havonta átlag 7-8 novellája jelent meg. Neve egyre ismertebbé vált, de önpusztító, bohém életmódja következtében szinte nyomorgott. 1897 folyamán jelent meg első novelláskötete *Üres fészek* címmel, s ugyanebben az évben ismerkedett meg a nála hat évvel idősebb Spiegler Bellával, aki Satanella, illetve Bogdán Bella álnéven tárcákat, novellákat írogatott. 1899 decemberében kötöttek házasságot apai engedéllyel. Közben változatlan lendülettel és termékenységgel írt. Írásait főleg folyóiratokban jelentette meg, de 1911-ig több mint 40 kötete is megjelent. Az igazi sikert a Szindbád-novellák hozták meg számára, melyek egyúttal írásművészetének új szakaszát, egy sajátos lírai novellatípus megteremtését is jelentették. 1911-ben hagyta el a nyomdát a *Szindbád ifjúsága*, 1912-ben pedig a *Szindbád utazásai*. Az *Ezeregyéjszaka* kalandos hajósa főhősként a későbbi években is gyakran szerepel műveiben: *Francia kastély* (1912), *Szindbád, A feltámadás* (1916), *Szindbád megtérése* (1925), *Purgatórium* (1933). Hírnevét, elismerését csak fokozták pesti regényei: *A vörös postakocsi* (1913), *Őszi utazások a vörös postakocsin* (1917). 1919 júliusában, közvetlenül válása után feleségül vette a nála huszonegy évvel fiatalabb Rózsa Zsuzsát. Az 1920-as évek alatt politikai támadások érték a proletárdiktatúra alatt írt cikkei miatt. A család anyagi gondokkal küzdött, s a pénztelenség, illetve változatlan életmódja újabb családi veszekedések forrása lett. 1926 végén az író súlyosan megbetegedett, hónapokig szanatóriumban kezelték. Ezekben az években is bámulatos munkabírással dolgozott: *Hét bagoly* (1922), *Valakit elvisz az ördög* (1928), *Boldogult úrfikoromban* (1929).

1930-ban Baumgarten-díjat kapott. Ez enyhített ugyan a család anyagi gondjain, azonban teljes mértékben nem fedezte adósságaikat, költözködniük kellett. Utolsó éveiben egyre fokozódó nyomorban és betegségben élt, s a kiadók is elfordultak tőle. Legutolsó könyvét, *Az élet álom* (1931) című elbeszéléskötetét saját kiadásában volt kénytelen megjelentetni – hitelből. Utolsó befejezett kisregényében, a *Purgatóriumban* (1933) megdöbbentő őszinteséggel számolt be szanatóriumi gyötrelmeiről. 1933. május 12-én holtan találták ágyában.

Magányossága nem emberi társtalanságot jelent. Művészete nem sorolható be egyetlen stílusirányzatba sem. Sokszínű munkásságában a legkülönbözőbb törekvések fedezhetők fel: romantika, realizmus, impresszionizmus, szimbolizmus, szecesszió és expresszionizmus egyaránt megfigyelhető írásaiban. Legtöményebben az impresszionizmus. Felhasználta a modern pszichológiai irányzatok eredményeit, a freudista lélekelemzés módszereit, és főleg a filozófia újnak mondott (bár valójában már az ókor végén Szt. Ágostonnál megjelenő) időkoncepcióját: a megélt időnek semmi köze sincs az objektív, mérhető időhöz. A XX. századi filozófiában ezt az elméletet Bergsonnak tulajdonítják.

Álom és valóság, a hajdani emlékek által megnemesített múlt és a lehangoló jelen időtlen lebegésben oldódik fel líraisággal átszőtt írásaiban. Mindenekelőtt stílusának ódon bájával, elbűvölő, mágikus erejével bilincseli le olvasóját. Saját korával szemben csillapíthatatlan sóvárgás élt Krúdyban a nemesebb hagyományok, egy patriarkálisabb életforma, egy tisztultabb, poétikusabb emberi magatartás után. Írásainak történetei a századforduló tájékán, az eseménytelenség időtlenségében, egy olyan sohasem volt, múltbeli Magyarországon játszódnak, mely úgy merül fel az író képzeletében, mint Jókai Mórnál a Senki-szigete. Krúdy alakjai tehát mindig egy olyan – sohasem konkretizálható – múltba vágynak vissza, amely talán sosem volt, de a nosztalgiázás lehetővé teszi, hogy azt higgyük: valaha az emberek még tudták az élet igazi mélységét, szépségét élni, élvezni: nyugalom, különlegesen finom ételek, borok, szerelem. Legjelentősebb alakja, az *Ezeregyéjszaka* mesevilágából előlépő Szindbád is az időtlenségben hajózik. Jelenéről alig tudunk meg valamit, leginkább múltbeli emlékeiről értesülünk. Akárhány évesként jelenik meg, mindig az eltűnt, álombeli világot szeretné felidézni, visszavarázsolni. Felidézett emlékei szinte kivétel nélkül a nőkhöz fűződnek: csak ők mulattatták, csak ők érdekelték.

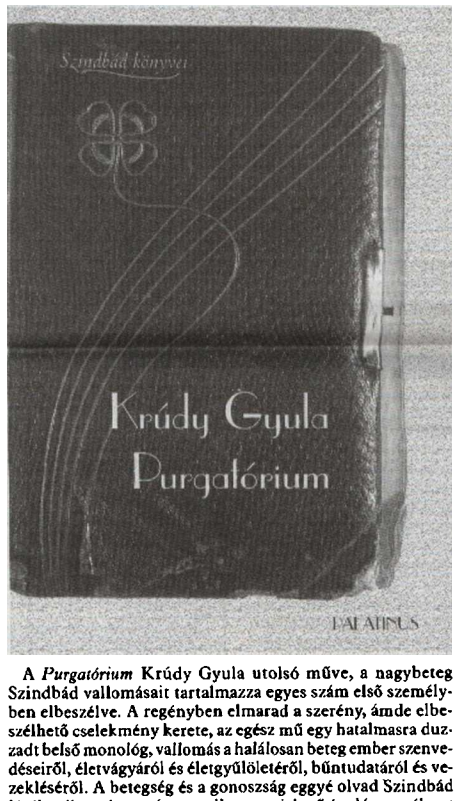

A *Purgatórium* Krúdy Gyula utolsó műve, a nagybeteg Szindbád vallomásait tartalmazza egyes szám első személyben elbeszélve. A regényben elmarad a szerény, ámde elbeszélhető cselekmény kerete, az egész mű egy hatalmasra duzzadt belső monológ, vallomás a halálosan beteg ember szenvedéseiről, életvágyáról és életgyűlöletéről, bűntudatáról és vezekléséről. A betegség és a gonoszság eggyé olvad Szindbád lázálmaiban, így az ágya mellett megjelenő ápoló személyzet és az orvosok, azt az érzetet keltik benne, hogy bíróság előtt van, és fölötte, a rossz ember fölött most valamennyien ítéletet mondanak. Szindbád beteg testében és agyában is bomladozni látszik a külső világ valósága. Az egymásba fonódó dimenziókban megjelenő élményei, át- meg átjátszanak egymásba, és a szürrealista képek, azt az érzetet keltik benne, hogy élete valójában egyetlen hatalmas tánc volt, a „vaskos" valóság körforgásában, és e fölött érzett végtelen keserűség e szavakkal tör fel Szindbádból: „Úgy látszik, az egész világ megjavul, csak magam vagyok gazember." A magára maradt, legkülönb ember testi, lelki pusztulásának – még ha a végén magához tér is – „esetleírása" ez a kisregény, melynek témája és stílusa szokatlan újszerűségével is hat. A haldokló Szindbád gondolattársításaiban, lázas álmaiban minden jelenség hirtelen az ellenkezőjébe csap át, a jó a rosszba, a nagyszerű a kicsinyes hétköznapiba, ám e kettősség egyik oldalán mindunatlan Krúdy világának elburjánzó képei, a szerelmek, a kocsmázások, az ősbudai házikók és az életigenlés fogalmazódik meg.

Ebben a műben is tetten érhető a humor, még ha néha fanyar vagy groteszk formában is.

Akkoriban nagyon beteg voltam, és egy elmeorvossal volt a legtöbb bajom, valamint a legyekkel... Az elmeorvos lakóhelyét a szobám fölé helyezte, ahonnan különböző, mennyezetbe fúrt lyukakon át kihallhatta mondanivalómat, amelyeket magányos szobámban olyan hangosan recitáltam, hogy csaknem megrepedt a dobhártyám. Elbeszéltem múltamat, valamint történeteimet – de főleg azokat a dolgokat, amelyek sohase történtek meg, csak tervbe vettem őket, kivitelre sohase került sor. Az elmeorvos – egy különben sem szimpatikus külsejű, a polgári arcvonásait hóhérképűvé maszkírozott elmeorvos a falba fúrt lyukakon át hallgatta folyamatos igazmondásaimat, de főleg hazugságaimat. Mikor észrevettem tetszését hazugságaim fölött, természetesen állandóan hazudozni kezdtem, hogy ellenségeimet ilyenformán lefegyverezzem. Ezt az elmeorvosi vélteleül Cipésznek hívták... Természetesen én megjátszottam a játékot az orvos nevével.

– Cipész egy jó versenyló volt a maga idejében, de emberi formájában a Cipész maradjon a maga mesterségénél.

Ez volt például az igazmondásom, amelyért az elmeorvos úr méltán megorrolhatott. S így nem csodálkoztam, amikor mindenféle csendzavaró instrumentumokat szólaltatott meg a fejem fölött, hogy öklömmel kezdtem verni a falat, de a szerkezetek ellen ez nem segített.

Természetesen a nagybeteg Szindbád a kórházban is a nagybetűs szerelemről álmodozik. Sőt inkább az álom és a valóság mezsgyéje közt „kalandozik". Íme: *Ezek az estéim általában a legelviselhetőbbek voltak, amikor Zöldné elmélyedt a mátyásföldi házikók dicséretébe, aktivitását másfelé értékesítette, mint szegény személyemen.*

De valahol a folyosón az óramutató fáradhatatlanul haladt, Pista bácsinak fogyatékán volt a dohánya és ásítozva (ahogy csak az ápolók tudnak ásítani a beteg körül) be-benyitott a szobába. A „Madám", ez a fehér, drágalátos tündér, aki házvételi szándékával kegyes-kedvesen elitéltette tőlam Zöldné figyelmét, indulóban volt. Jaj, gondoltam, mint egy elkárhozott... (Valóban, egy éjszakán Zöldné egy ki nem elégült beszélgetés után a fogaimat akarta kinyomni az ujjaival, mert Pista bácsinak korábban elfogyott a dohánya... Ki tehessen erről más, mint a nyomorult beteg?) De a hófehér „Madám"-nak szerelmesen sóhajtó hangja (igaz, hogy távoli kis házikókról beszélt állandóan) még jó ideig ott lengedezett a levegőben... Vannak bizonyos hangok, amelyek a beteg idegekre jobban hatnak mindenféle narkotikumnál. Tudják ezt azok, akik életükben valaha súlyos betegségen estek át: tudják ezt a jó orvosok is, akik szívbéli gondolattal foglalkoznak a beteggel...

Talán éppen „A veres" rendeletéből, kórbenjárására jön be esténként a szobámba a tüneményes „Madám"? – jutott egy napon hirtelen az eszembe – minden átmenet nélkül, valamely titkos úton, amelyet sohase lehet tudni... „A veres" csak a renoméja miatt adja a rossz embert többi orvostársai előtt, de voltaképpen mégiscsak szeret és valahogyan (így is meg akar menteni, amikor a jóságos „Madám"-ot esténként a szobámba küldi... A „Madám" az ő kémje, bizalmasa, megfigyelője, hogy Zöldné mégse éljen vissza a látszólagosan beléje helyezett bizalommal – gondoltam váratlanul egy napon, amikor kizökkentem a gyógyulás útjáról, és ismét nem tudtam másban bizakodni, mint „A veres" emberfeletti tudományában és jóságában, amely utóbbinak semmi tanújelét nyíltan nem adta. De hitem és meggyőződésem volt, hogy egy ilyen nagy tudós, nagyon okos ember nem lehet más, mint jó, aki titokban jót tesz azokkal is, akiket szemmel láthatóan kínozna.

Ha ez a kifejezés, hogy „vakbizalom az orvosomban", vagy az, hogy „egy kétségbeesett utolsó reménye" fedné azt az érzést, amely a „Madám" tulajdonképpeni hivatásáról bennem keletkezett; meg lehetnék elégedve az eddigiekkel, amelyet a „Madám"-ra magamban gondoltam. De a Betegember fantáziája kiszámíthatatlan... Egy napon az is eszembe jutott, hogy a „Madám" tulajdonképpen azért jár esténként szobámba, mert a „Madám" szerelmes belém... Most már belátom, hogy nagyfokú elbizakodottság kellett az utóbbi megállapításhoz, de megint csak nem védekezhetek mással, mint a betegek másvilágias állapotával, akik éppen úgy hisznek a jó és rossz orvosokban, mint gyógyszerekben és mindazokban a babonákban, ápolónők csodatételében, a körülöttük eljáró hangok rendkívüliségében, a jobbulás titokzatos útjában vagy a rosszabbodást jelentő álmatlan éjszakákban, mint például a házőrző kutya vonításában vagy a kuvikmadár megszólalatásában, amely közeli halálukat jelentené. Ezeknek a babonáknak a legmélyéről jött az a különös érzés, amely napról napra erősödött bennem, hogy a „Madám" hosszadalmas esti beszélgetései csak Zöldné félrevezetésére szolgálnak, a „Madám" szeret, és a kritikus percben a brutális Zöldné ellen is megvédelmezne... A házvétel és a többi dolgok csak ürügyes beszélgetések arra nézve, hogy a közelemben maradhasson. (Valószínűleg valamely regénykönyvben olvastam vagy még regényesebb vérbeli élettörténetben hallottam az ápolónő és betege között kifejlődő életkapcsolódásról. Ha már ennyit szenvedtem, nem akartam kisebb lenni egy regényhősnél. A „szerelmes Madám" azonban fáradhatatlanul beszélt esténként Zöldnével a külvárosi házak tehermentességéről, a beléjük fektetett tőke gyümölcsözéséré és a jó és rossz bérlőkről. Amíg a pipái kiszívása után Pista bácsi beásított az ajtón, mint a körülöttünk levő valóságos élet, aki nem törődik regényességekkel.)

Az olvasó pedig a regény végére érve pontosan tudja, hogy Szindbád nem más, mint „egy vén, talaját vesztett szélhámos, aki a betegségével, de a halállal is huncutkodni akart, de az orvosok és a papok, a valódi szélhámosok okosabbak nála és nem engedték, leleplezték, visszakergették a mindennapi életbe".

(Krúdy Gyula: Purgatórium; Palatinus Kiadó, 2000.)

M.A.